

Marcu GABINSCHI

ALAUTEMIA INCLUSIVĂ CONFIXAL-SUFIXALĂ – O TRĂSĂTURĂ GLOBALĂ A LIMBII ROMÂNE

I

Considerațiile pe care le sintetizăm în prezentul articol le-am expus, la diferite etape de cercetare a problemelor respective, începând cu anul 1976, datele lor concretizându-se într-o lucrare apărută în 1991, în care (vezi p. 84-85) se dau definiții (motivate detaliat în plan lingvistic general) atât ale confixului extraalomorfic (nonalomorf al monofixului, adică al prefixului sau al sufixului), cât și ale confixului-alomorf al monofixului (ultimul în limba română fiind sufixul).

Însăși concluzia despre existența acestor fenomene în limba română a fost rezultatul examinării îndelungate atât a ordinelor (de tipul *al doilea – a doua*), cât și al genitivului (de tipul *al / a / ai / ale omului*) și a infinitivului (*a face*). În primul caz (tipurile *al doilea* și *al omului*) tradiționalele lor „articole” s-au dovedit a nu corespunde definiției lingvistice generale a articolului ca exponent al categoriei determinării, adică al celei de hotărât-nehotărât, iar în cel de-al doilea caz (tipul *a face*) „prepoziția” s-a dovedit lipsită de orice sens prepozițional, acest

a face putând să fie subiect, a fiind obligatoriu pentru a lega infinitivul cu orice prepoziție reală (ca în *A învăța e greu*; precum și în îmbinările *de a face, pentru a face, fără a face* ș.a.). Contradicțiile dintre aceste realități și tezele tradiționale au mai fost consemnate de gramatici, dar fără a se ajunge la concluziile practice cuvenite. Anume acest lucru ne-a îndemnat să căutăm alte soluții decât cele tradiționale, soluții care, până la urmă, ne-au ajutat să constatăm, oricât ar fi de surprinzător, existența unei importante trăsături comune a pretinselor articole *al / a / ai / ale* și a prepoziției imaginare *a* de la infinitiv.

Ca să fie găsită o soluție credibilă a problemei e nevoie de o abordare din unghiul lingvisticii generale, fapt ce reclamă o confruntare cu alte limbi, în special cu acelea în a căror gramatică noțiunea de confix este consacrată (cum e, bunăoară, limba georgiană). Această motivare constituind însă, în prezent, o etapă depășită a cercetării, reproducem mai jos doar definiția obținută: un morf(em) constând din elementele ante- și posttematic, fiecare implicând pe unul dintr-o serie finită a celor opuse, amândouă inseparabile de temă prin ceva acordat, cel puțin unul fiind contiguu cu ea (adică inseparabil de ea printr-un număr infinit de elemente). Definiția sunând destul de complicat, ca să vadă cititorii că acest lucru a fost necesar, pot să ia cunoștință de cele spuse mai înainte, iar aici putem să ne folosim (până la ultima etapă a expunerii) de o definiție

simplificată a confixului: un singur morf(em) afixal împărțit în două de temă, pe lângă care cele două părți exprimă sensul dat numai și numai împreună (adică, fără un sens propriu al fiecăreia)². Altfel spus, în cazul confixului nu este posibil să se stabilească care dintre părțile lui, cea stângă (antetematică) sau cea dreaptă (posttematică) redă pe lângă temă și sensul dat.

O ilustrare a acestui fapt o prezintă, printre altele, cazurile de sinonimie completă dintre confix și sufix ce au unul și același rol pe lângă teme diferite, dar care țin de unul și același câmp semantic. Astfel, de la două adjective sinonime, *ușor* și *lesne*, s-au format două verbe sinonime: *a ușura* și *a înlesni*. Adică, derivarea se realizează prin înlocuirea flexiunii adjectivale cu cea verbală: *ușor-A – ușor-V*³ și *lesn-A – înlesn-V*. În primul caz tema adjectivală se transformă în temă verbală prin simpla conversie tematică (*ușor – ușor-*), în cel de-al doilea, adăugându-i-se un *în-* (*lesn- – înlesn-*).

Relevant în acest caz este faptul că rolul lui *în...V* sau (dacă luăm o formă a infinitivului ca reprezentantul întregului verb) *în...i* (din *a înlesni*) în derivarea verbului din adjectiv este exact același ca și rolul sufixului...V (de exemplu, al lui *-a* din *a ușura*). Prin urmare, așa cum nu putem să identificăm purtători a două sensuri diferite în acest *-a* din *a ușura*, tot așa nu-i putem identifica în *în...i* din *a înlesni*. Același lucru observăm în cazul derivării antonimelor din unul și același câmp semantic. De exemplu, în *a îndrepta*

(derivat din *drept*) rolul lui *în...a* este exact același ca și cel al simplului *-a* din *a strâmba* (derivat din *strâmb*). Esența situației este aceea că, după cum nu putem găsi purtătorii de sensuri diferite în simplele *...a* și *...i* derivatoare ale verbelor din adjective, tot așa nu-i putem găsi nici în *în...a* și *în...i* (deși mai complicat ca structură lineară), ceea ce mai demonstrează o dată că un confix este un singur morf sau morfem întreg ca sens (deși discontinuu ca formă), nu două morf(em)e diferite, cum pare la prima vedere. (Despre formații analoge, considerate derivate „polisintetice”, v. mai jos.)

Confixul trebuie deci deosebit de adevărata îmbinare a prefixului cu sufixul, îmbinare în care amândouă aceste morfeme au pe lângă una și aceeași temă sensuri separate proprii. De exemplu, de la verbul *a lucra* s-a format atât substantivul *lucrare*, cât și un alt verb, *a prelucra*. De aceea, dacă de la ultimul s-a format, la rândul său, numele de acțiune *prelucrare* (unde și *pre-* și *-re* sunt posibile unul fără altul pe lângă aceeași temă, fiecare cu sensul lui), prefixul și sufixul sunt morfeme diferite – nu un singur morfem, deci nu un confix⁴.

Ca să evităm confundarea (foarte răspândită) a confixului cu îmbinarea a două morfeme diferite (prefix și sufix), trebuie să ținem cont mereu de faptul că operăm cu elemente de nivel superior celui de fonem, deci să nu ne bazăm pe simpla omonimie a două elemente. Astfel, până și într-un curs de lingvistică din ultimii ani (etichetat

pe copertă ca „manual clasic”) se afirmă despre confixe că „sunt combinații a două afixe: a prefixului și a postfixului”⁵, ca exemplu aducându-se participiile pasive germane de tipul *gelobt* „lăudat”, chipurile cu prefixul *ge-* și postfixul *-t* și asem., deoarece *-t* este prezent și în *lobt* „el / ea laudă”. Dar la fel de prezent în ambele cazuri este doar fonemul /t/. Ca morfem însă *-t* din *lobt* îi comunică acestuia sensul de prezent indicativ persoana a 3-a singular, sens străin lui *-t* din *gelobt*, indiferent față de toate aceste grafeme (și neavând deloc un sens propriu fără *ge-*). Tot așa se procedează acolo cu alomorful formantului participial *ge...en* din *gefunden* „găsit”, acest *-en* fiind omonim cu cel din infinitivul *finden* „a găsi” (cum îl includ, de exemplu, îmbinările *Ich will ihn finden* „Vreau să-l găsesc”) ș.a.m.d. Dacă n-am ține cont de nonidentitatea morfematică a elementelor omonime, n-am putea face deosebire, de exemplu, tocmai în sfera de care ne ocupăm, între rom. *a* din *a face*, cel din *a făcut*, cel din *saci a câte 30 kg*, *miroase a ars*, *mamă a doi copii*, cel din *clasa a doua*, cel din *o casă a omului*, cel din *acesta*, *acela*, dar și din *aicea*, *acuma*, *atuncea*, până la *allogic*, exclamația *A!* și chiar un *a* ca fonem, bunăoară, în *Iac*.

Mai departe (deși aceste date sunt de o importanță mai redusă pentru morfologia română) confixul, care este și morfemul formațiilor incorporante din diferite limbi, nu trebuie confundat cu îmbinarea desinenței cazului prepozitiv și a poziției care îl cere. Astfel, în

îmbinările rus. *в доме, на доме, о доме, при доме, в* și *на* în sens static, dar și *о* și *при* în sensul lor unic, nu sunt posibile fără acest *-e*, iar el nu e posibil fără unul din ele. De aceea în lingvistica rusă exista părerea că asemenea îmbinări ar fi complexe incorporante (analoage celor ciukote și altele). Însă pe cât știm din descrierile limbilor considerate exemple clasice ale acestui tip de limbi, acolo în complexul incorporant (format și el prin confix, dar care include mai multe teme) se cuprind doar teme neacordate (de regulă – pure)⁶, ceea ce nu e cazul lui *в доме* și asem.: cf. acordul obligatoriu (ca și la celelalte cazuri), ca *в новом доме* etc., unde, prin urmare, nu avem incorporare și nici confix ca mijloc al ei. Acesta însă își găsește paralele în unele fenomene periferice ale limbii române.

După precizările făcute putem trece în revistă principalele manifestări ale confixării din română, începând cu cea extraalomorfică în forma ei de bază (o varietate a ei *sui-generis*, adică perifixarea fiind prezentată mai pe urmă), și să descriem astfel obiectul nostru principal, adică alautemia confixal-sufixală.

Confixale sunt în română câteva adverbe de tip puțin productiv, anume *de-a binelea*, *de-a bușilea*, *de-a-ndărătelea*, *de-a-ndoaselea* și, dacă de la *de-a v-ați ascuns* s-a format relativ recent *de-a v-ați ascunselea*, am putea socoti că acest tip de formații își mai păstrează o oarecare productivitate (nu e exclus ca la alipirea încheieturii *-lea* să fi con-

tribuit efectul „ecoului”, altfel spus, asimilarea distantă *ea ... ea*⁷).

Tot confixale invariabile sunt ordinalele din vorbirea neîngrijită și cea dialectală, de tipul *a doilea*, *a treilea* (formate rar de la cardinalele mai mari).

Ambele fenomene, deși ocupă un loc neînsemnat printre mijloacele limbii române, sunt ilustrative, demonstrând existența confixelor complet invariabile.

Un rol cu mult mai important revine ordinalelor variabile în limba literară contemporană după gen, adică tipului *al doilea* – *a doua*⁸. Deși ocurența acestor ordinale este practic cu atât mai mare cu cât este mai mic numărul respectiv, vreo limitare în acest sens nu există (cf. până și *Este o a trilioana parte dintr-o secundă* – N. Corlăteanu, **Încadrare lingvistică în realitățile europene**, Chișinău, 2001, p. 26). O trăsătură diagnostică a acestor ordinale este dilatabilitatea lor: asemenea *al ...lea*, *a ...a* își păstrează calitatea pe care o au în *al doilea*, *a doua* și în *al douăzeci și doilea*, și în *al cinci sute douăzeci și doilea* ș.a.m.d., teoretic până la infinit.

Ca procedeu glotic, aceasta este o manifestare *sui-generis* a încorporării; singurul caz de acord a lui *două* (în *două sute*, *două mii* etc.) fiind o excepție ce nu anulează regula.

Varierea confixului (respectiv a formațiilor confixale) într-un număr cu mult mai mare de categorii (și anegorii) este, precum s-a spus mai sus, ceea ce se numește „pa-

rasinteză”, adică varierea verbului, format de la nume pe cale confixală, în același fel ca și a oricărui alt verb, cu tot atâtea forme, ele fiind în același număr, de exemplu, la *a înlesni* sau la *a îndrepta* ca și la *a mânca* sau *a bea*. Varierea confixului se realizează prin semiconfixul lui drept, dar se variază prin aceeași, fiind un singur morfem discontinuu, tot confixul (deci și tot verbul). De exemplu, în (*a*) *în...i*, *în...esc*, *în...ești* etc. se variază tot cuvântul respectiv: (*a*) *înlesni*, *înlesnesc*, *înlesnești* etc. Procedeu ocupă un loc important printre mijloacele derivative ale limbii române, dar nu este (spre deosebire de alte fenomene descrise aici) ceva propriu numai ei, fiind foarte răspândit în limbile romanice în genere, în limbile germanice, slave, în latină, greacă ș.a.

Acestea sunt sferile de aplicare a confixelor extraalomorfice din română. Printre formațiile acestor sfere, cele mai originale (nu numai ca structură formativă confixală) sunt ordinalele, adevărate numerele cu specific categorial nonadjectival, deci nu doar ca adjective cu sens ordinal, existente în multe limbi (cum sunt în română *întâi*, *prim*, *secund*, *terț*).

Știind deci ce este confixul extraalomorfic, putem să înțelegem ce este un confix alomorf al monofixului, mai concret – al sufixului.

Structura acestuia se poate reda schematic prin formula **aTp = Tp** sau chiar mai simplu **a/Tp**, ceea ce înseamnă: dacă morfoelementul **p** postpus temei **T** exprimă în unele tipuri de contexte un anume

sens, iar în alte tipuri de contexte ia în mod automat morfoelementul antepus **a** (devenind deci **aTp**), apoi aceste **p** și **a...p** sunt alomorfe poziționale, respectiv sufixal și confixal ale unuia și aceluiași morfem din **a/Tp**⁹. Se înțelege că formații alomorfe sufixal-confixale sunt în română și înseși logoformele respective întregi, adică genitivul de tipul (*a*) *omului* și infinitivul de tipul (*a*) *face*. Și aici, ca și în cazul confixului extraalomorfic, observăm atât invariabilitate, cum este genitivul de tipul *a omului* în vorbirea neîngrijită și cea dialectală, cât și acordul de tipul *al / a / ai / ale omului* în limba literară. Infinitivul variază după timp relativ și diateză, și fiind reflexiv, după persoană, număr și obiect (direct sau oblic), ca să nu mai vorbim de aceleași categorii ale obiectului nonreflexiv¹⁰. Acest acord sau nonacord nu este însă esențial pentru stabilirea caracterului confixal al unei formații.

O trăsătură relevantă comună și originală a alomorfelor de tipul *a omului* – *omului* și *a face* – *face* este aceea că alomorfele lor confixale (tipurile *a omului*, *a face*) alternează cu cele sufixale (tipurile *omului*, *face*) în așa fel, că primele pot constitui un enunț eliptic aparte, iar ultimele, nu. De exemplu, dacă n-am deslușit bine că e vorba de *casa vecinului* și întrebăm *A cui e casa?*, ni se răspunde nu prin *Vecinului*, ci prin *A vecinului* (*Vecinului* ca enunț eliptic are sens datival). În mod similar, spunem, de ex., *Putem învăța*, dar un apel la aceeași acțiune îl formulăm doar ca *A învăța!* (*Învăța*

ca enunț eliptic ar avea sens de imperfect). Acest alomorf al logoformeii¹¹ (al genitivului, al infinitivului) care poate constitui un enunț aparte îl și numim (aplicând elemente bine cunoscute din fondul terminologic internațional) **autem**, iar pe cel ce nu poate – îl numim (aplicând aceleași elemente) **anautem**. Însăși această alternanță a lor este numită (după cunoscutele exemple ale lui „alofonie” și „alomorfie”) **alautemie**. Aceste constatări nu se anulează prin faptul că raporturile dintre *autem* și *anautem* sunt asimetrice: *autem* apare nu numai ca enunț eliptic aparte, ci și (cu mult mai des) ca segment al unui text legat, pe când *anautem* apare numai în cadrul acestuia (deși în alte tipuri de contexte), neputând constitui un enunț aparte.

În ambele cazuri examinate *anautem* e inclus ca secvență lineară în *autem*, de aceea vorbim de **alautemia inclusivă**. Mai bate la ochi faptul că în ambele cazuri (și la genitiv, și la infinitiv) *autem*-zatorul (elementul care deosebește *autem* de *anautem*) este fonemul *a*, dar nu putem (deocamdată?) să spunem dacă acest fapt este o simplă coincidență sau dacă există aici o legătură cu caracter încă necunoscut nouă. Trăsătura în discuție caracterizează două formații (genitivul și infinitivul, adică forme nominale și verbale), situate la polii câmpului morfologic. Oricare ar fi însă cauzele profunde ale fenomenului, realitatea e că *alautemia* se manifestă în funcționarea atât a fiecărui nume, cât și a fiecărui verb,

adică a claselor deschise de cuvinte din limba română.

Cele constatate înseamnă totodată că în limba română orice formă de genitiv și de infinitiv există în câte două variante: una **liberă**, întâlnită într-un număr infinit de tipuri de contexte, printre care și ca enunț eliptic, și alta **conjunctă**, întâlnită într-un număr finit de tipuri de contexte (pentru genitiv ele sunt și cele mai frecvente). Variantele libere sunt confixale, iar cele conjuncte sunt sufixale.

Așadar, alautemia inclusivă confixal-sufixală, manifestându-se în câte o serie de forme ale fiecărui nume și ale fiecărui verb românesc, prin variantele lor libere și conjuncte, constituie *eo ipso* o trăsătură globală a limbii române. Aceeași îmbinare de particularități este și o trăsătură a ei originală, deoarece nu găsim ceva analog în alte limbi, inclusiv în vreo altă limbă romanică¹².

Evident, nu trebuie să exagerăm însemnătatea fenomenului descris, deoarece, în pofida caracterului său global, trăsătura în discuție nu situează într-o lumină nouă însăși structura categorială a limbii române. Odată ce e vorba doar de alomorfie, nu se pune în discuție caracteristica categorială deja cunoscută a cuvintelor din clasele respective. Și totuși fenomenul în cauză, fiind propriu tuturor claselor flexionate de cuvinte ale limbii române, trebuie „scos în afara parantezei” la caracterizarea morfologiei ei. Acest lucru trebuia făcut demult la cursurile de limba română de diferite ni-

vele. În acest fel s-ar fi rezolvat în sfârșit vechea dilemă a „articolelor” care nu sunt articole și a „prepoziției” care nu este prepoziție și s-ar fi văzut generalul în particular, altfel spus – unitatea în varietate.

II

Așa stau deci lucrurile în ceea ce privește un fenomen pe care faptele de limbă ne-au îndemnat să-l considerăm o trăsătură originală, dar și globală a limbii române.

Totodată, întrucât pentru rezolvarea acestei probleme s-a dovedit a fi necesară noțiunea de confix, până nu demult neaplicată la descrierea românei, e rațional să menționăm și alte posibilități de aplicare a acestei noțiuni.

După cum am văzut deja, confixul cunoaște diferite moduri de existență, putând fi neproductiv și productiv, acordat și neacordat, nedilatabil și dilatabil, extraalomorfic și (unde este deosebit de greu de identificat) alomorf pozițional al sufixului, ultima fiind o particularitate foarte originală a românei. Dar tot în limba română există încă un fenomen ale cărui originalitate și sferă de manifestare nu sunt tot atât de evidente ca în cazurile descrise mai sus, dar care, în esență, nu poate fi calificat mai adecvat decât aplicându-i-se și lui noțiunea de confix, într-o varietate rară a acestuia. Este vorba de câteva paradigme verbale ale limbii române, cea mai frecventă din ele fiind cea a perfectului compus.

Acesta, cum se consideră prin tradiție, se compune din formele

verbului auxiliar *a avea* și ale participiului verbului de conjugat (ca în *am făcut*), menționându-se, uneori, că trei din formele lui *a avea* sunt foneticește reduse: *a făcut*, (*noi*) *am făcut* și *ați făcut*. Ce-i drept, după cum s-a stabilit¹³, reducerea acestor forme ale lui *a avea* (ca și cea a exponenților viitorului și a condiționalului) înseamnă în realitate transformarea lor din cuvinte auxiliare în morfeme neosintetice (cf. același lat. *habere* devenit exponent sintetic postpus al viitorului și al condiționalului postinfinital în limbile romanice apusene).

La prima vedere, această evoluție nu cuprinde alte elemente ale aceleiași serii (*eu*) *am făcut*, *ai făcut*, *au făcut*. Însă acestea, fiind monosilabice, n-au avut cum să se reducă mai departe, iar exponenții obiectivali („prunumele scurte”) iau pe lângă ele exact aceleași forme, ca și pe lângă *a*, *am* (pl.) și *ați*, spre deosebire de unirea cu *a avea* neredus, cf. *I-am făcut*, dar *îl am la mine*, *îl avem la noi* ș.a.m.d., acest *a avea* neredus comportându-se ca și orice alt verb în *a-*, de ex., *îl admir*, *îl agreez*, *îl aprob* etc.¹⁴. Adică, fostele forme ale lui *a avea* din perfectul compus (ca și cele ale lui *a vrea* din viitor și, probabil, în altă înfățișare, din condițional) sunt elemente morfematice ce și-au pierdut caracterul de logoforme. Mai observăm că aici elementul comun al întregii paradigme este elementul *a-* la care se adaugă desinențele de persoană și număr *-m*, *-i*, $\emptyset$, *-m*, *-ți*, *-u* care (după cum a relevat V. Guțu-Romalo) coincid cu aceiași exponenți din

imperfect (cf. *am făcut* – *făceam*, *ai făcut* – *făceai* etc.).

La rândul său, aceste elemente sunt implicate, pe lângă temele respective, de ceea ce urmează la capătul opus al temei, cum e în cazul perfectului compus desinența participială, de exemplu, *-ut* din *am făcut*, dar însuși acest *făcut* nu e implicat de elementele descrise mai sus, apărând liber fără el (de ex., *lucru făcut*) și schimbându-se în asemenea cazuri, ca și alte adjective, în gen și număr (de ex., *muncă făcută*, *treburi făcute*).

S-ar părea deci că *-ut* (reprezentând orice desinență participială liberă), neimplicându-se reciproc cu *am*, *ai*, *a*, *am*, *ați*, *au*, nu face parte din confix. Această constatare ar fi justă dacă formarea perfectului compus s-ar limita la verbele tranzitive, cu varierea în gen și număr, cum a fost la începutul evoluției perfectului romanic în latină (cf. formula *Habeo litteram scriptam* „Am scrisă o scrisoare”) și cum este acum în perifraza rezultativă, ca în rom. *Avem pregătite niște proiecte* sau *Le avem pregătite*. În realitate însă *făcut* din perfectul compus are altă calitate decât cel din *lucru făcut*, după cum reiese din următoarele.

De mult s-a observat că unele „participii” nu există decât ca părți componente ale unor forme verbale, cum e perfectul compus și alte câteva mai rare. Aceste „participii” nu pot să fie nici atribute, nici părți nominale ale predicatelor, ceea ce arată că ele nu sunt participii ca subclasă a adjectivelor postverbale. Desigur, cel mai frecvent dintre

aceste „participii” este *putut*. El e întrebuițat pe parcursul vieții unui vorbitor de mii de ori, dar se pot ușor numi toate elementele pe lângă care el apare în vorbire. Alte „participii” de acest fel sunt, de exemplu, *bizuit, călătorit, crezut, cutezat, glumit, îndrăznit, luptat, nădăjduit, părut, slujit, stăruit, străduit, vuit, zâmbit* și, precum arată neologismele, lista este deschisă: cf. *acționat, constată, contribuit, depins, existat, participat, procedat, progresat, renunțat, rezistat, servit, sperat, tins, triumfat* ș.a. Tot aici trebuie enumerate „participiile” verbelor *reflexiva tantum*, ca *mândrit, referit, sforțat* ș.a.¹⁵ În toate cazurile de acest fel *a* (cu exponenții categoriali *-m, -i, Ø, -m, -ți, -u*) și desinența *-at, -ut, -it, -s* se implică reciproc, deci formează un confix de tipul *a ...at, a ...ut, a ...it, a ...s*, cum este în *a putut* ș.a. Dar cu alte verbe, cu mult mai numeroase (printre care toate verbele tranzitive), acest lucru nu se întâmplă (cf. *am făcut* și asem.). Deci, pe de o parte, majoritatea verbelor formează perfectul compus pe cale, după cum s-ar părea, neosintetică prefixală, altele însă (mai puține la număr) îl formează pe cale vădit confixală. Apare întrebarea: cum se formează perfectul compus în română, pe cale prefixală sau nu?

Această antinomie se rezolvă recurgându-se la noțiunea unei varietăți *sui-generis* a confixului, pe care am putea s-o numim **perifix** și pe care o identificăm în felul următor: o clasoformă¹⁶, **fanconfixală** (adică, de formare confixală evidentă) într-o parte a logoformelor

sale, este perifixală, iar celelalte logoforme ale ei sunt **criptoconfixale** (adică, de formare confixală ascunsă). Altfel nu am putea demonstra faptul (perceput în mod intuitiv ca ceva neîndoielnic) că, de exemplu, *am făcut* este format în același fel ca și *am putut*.

Confirmări ale acestei tratări sunt evoluțiile ulterioare ale perfectului compus în vorbirea spontană: 1) trecerea lui *a* (< *are*) în *o* (ca în *o făcut*), 2) omisiunea lui *-t* de origine participială (ca în *am făcu*), 3) sincopa „participiilor” (ca *am văst* și, dialectal, *am șest, am găst, am pier, am slobost* ș.a.), cu elementele de tipul *făcu* și *văst* imposibile ca atribute și predicative (spre deosebire, respectiv, de *făcut, văzut* ș.a.). Deomonimizări analoage dintre participii și reflexele lor din componența formelor de perfect compus există în mai multe limbi, dar nu observăm în principalele limbi romanice (și nici în aromână) reducerea formelor lui „*a avea*” în exponenți categoriali (acest proces a avut loc în istoromână și în paradigma inversă, semantic reinterpretată, din meglinită).

O obiecție împotriva acestei soluții s-ar sprijini pe faptul că „participiile” din componența perfectului compus formează în română și alte forme verbale, cum sunt cele cu *fi* noninițial, și anume *a fi putut* (infinitiv perfect activ), *să fi putut*, câte 6 forme din seriile *voi fi putut* și *aș fi putut*, dar și *de putut*. Și aici e de amintit că, precum s-a mai precizat în definiția confixului, un semiconfix implică nu neapărat pe unul opus, ci pe unul din numărul finit al câtorva

semiconfixe opuse. Această precizare ne-a fost sugerată de faptele unei limbi care constituie un exemplu clasic de limbă cu confixare. Vorba este de georgiană, ea cunoscând cel puțin 30 de confixe. Acolo câteodată un semiconfix se îmbină pe lângă una și aceeași temă ba cu un semiconfix opus, ba cu altul, dar alegerea se face întotdeauna dintr-un număr finit al lor (de obicei din două). De exemplu, de la *sazhvari* „graniță” (el însuși format în mod confixal) s-au format adjectivele *sasazhvro* „de graniță” (cu confixul *sa...o* „de”) și *usazhvro* „fără margini, nemărginit” (cu confixul *u...o* „fără”), deci semiconfixul drept *-o* implică pe lângă una și aceeași temă ba pe cel stâng *sa-*, ba pe cel stâng *u-*. Tot așa în adjectivul *mosazhvre* „de graniță” (cu confixul *mo...e* „de”) și în substantivul *mesazhvre* „grănicer” (cu confixul *me...e* „-er”), semiconfixul drept *-e* implică pe lângă aceeași temă ba pe *mo-*, ba pe *me-*, alegerea făcându-se iarăși dintr-un număr strict finit de unități.

Un caz analog este deci alegerea semiconfixelor stângi în cazul tipului *putut*, acestea fiind doar a din perfectul compus (cu cei 6 exponenți categoriali ai lui), *fi* noninițial (din a *fi putut*, să *fi putut* și paradigmele lui *va fi putut* și *aș fi putut*), dar și de din *de putut*. Adică, fonocomplexele de tipul *putut* apar întotdeauna pe lângă unul din doar trei elemente: a însoțit de exponenții numerico-personali, *fi* noninițial și *de*. Prin urmare, toate logoformele cu secvența de tipul *putut* sunt confixale, ceea ce înseamnă confixalitatea *sui-ge-*

neris, anume perifixalitatea întregii clasoforme care le include¹⁷.

Și dacă perfectul compus românesc prezintă o evoluție mai avansată, dar care a avut loc, până la o etapă mai puțin avansată, și în alte limbi romanice (și ele având asemenea „participii”), apoi formațiile cu *fi* noninițial și cele de tipul *de făcut* nu au nici un analog în nici o altă limbă romanică (nici chiar în vreuna suddunăreană), fiind deci foarte originale ca tipologie.

Acest fenomen, deși nu are un caracter tot atât de global, ca și alautemia inclusivă confixal-sufixală a genitivului și a infinitivului, adică el fiind propriu doar verbului, deci unei singure clase de cuvinte, constituie totuși, ca și confixalitatea (dar și caracteristica categorială) a ordinalelor¹⁸, o trăsătură originală a limbii române, în toate aceste sfere manifestându-se confixul ca un fenomen intrinsec, inalienabil al structurii ei.

NOTE

¹ M. Gabinschi, *Alautemia inclusivă confixal-sufixală a flexionării moldovenești // Limba și literatura moldovenească*, 1976, nr. 4, p. 40-52 (cu alfabet chirilic). O listă de alte articole pe această temă v. în cartea: idem, *Din problemele gramaticii și derivării române*, Chișinău, 1991, p. 123-124 și 126 (cu alfabet chirilic), la care se mai adaugă cele spuse în însăși această carte (p. 79-88) și articolele de mai târziu: M. A. Габинский, *О некоторых неиспользованных возможностях применения понятия позиционной алломорфии // Структурные харак-*

теристики и функциональные свойства языковых единиц. Межвузовский сборник научных трудов, Воронеж, 1989, с. 23-27; idem, *Unele comentarii privind confixele genitival și ordinal din limba română // Buletinul Institutului de Lingvistică*, nr. 1, anul 1, 2003, p. 62-64; idem, *Fenomenul de arhicaz și manifestarea lui în limba română // Probleme de lingvistică generală și romanică*, I, Chișinău, 2003, p. 67-77; idem, *Contribuții la definirea general lingvistică a articolului ca exponent categorial // Omagiu profesorului și omului de știință Vladimir Zagaevski, Chișinău, 2003, p. 280-285; idem, Alte contribuții la identificarea articolelor din limba română (în curs de apariție în cartea de omagiu a profesorului A. I. Ciobanu).*

² M. Gabinschi, *Din problemele...*, p. 84-85. Omitem aici polemica privind alte abordări ale temei, unele din ele, foarte complicate, cum ar fi, de exemplu, M. Manoliu, *Articolul posesiv în româna contemporană // Studii și cercetări lingvistice*, XV, nr. 1 (1964), p. 69-76; idem, *Asupra pronomelor semiindependente romanice // Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 523-525; D. D. Drășoveanu, *Despre al cu aplicare la o structură problematică // Cercetări de lingvistică*, XXXVIII, nr. 1-2, 1993, p. 89-93. Considerăm că cea mai bună cale de a apăra avantajele soluției proprii este însăși întemeierea ei.

³ Amintim că e vorba de aceeași alternanță care e prezentă și în formele unuia și aceluiași cuvânt, de exemplu, *a muri / mor / moare* și asem.

⁴ În cazuri ca *deznodământ*, *înnodământ* (neexistând verbe ca **a nodă*), verbele *a deznoda*, *a înnoda* s-au format de la *nod* prin confixele *dez...a* și *în...a*, iar formantul nominal *-mânt* este un sufix atașat la fiecare din aceste ver-

be. În cazuri ca *a deschide* – *a închide*, *a dezbrăca* – *a îmbrăca*, neexistând nu numai verbe ca **a chide* sau **a brăca*, ci și (spre deosebire de *nod*) nici însuși numele derivator, confixele *dez...a* și *în...a* se recunosc mai întâi ca existente pe lângă teme libere (de exemplu, *a descleșta* – *a înțeleșta* de la *clește*).

⁵ A. A. Реформатский, *Введение в языковедение*, Москва, 1999, с. 267-268.

⁶ П. Я. Скорик, *Грамматика чукотского языка*, I, Москва-Ленинград, с. 93-122; Л. Блумфилд, *Язык*, Пер. с англ., Москва, 1968, с. 263.

⁷ Este posibil ca același factor (ecoul) să fi contribuit odată la apariția infinitivelor *de-a-și creaderea*, *de-a-și facerea* ș.a., care au existat o vreme în limba veche, dispărând mai târziu.

⁸ În limba veche se practica uneori varierea ordinalelor și după număr, ceea ce se întâlnește acum extrem de rar, constituind o licență.

⁹ În principiu, într-o limbă poate să existe și cazul invers, adică tipul **aT/p**, dar nu este cunoscut un exemplu, atestat, de acest fel.

¹⁰ Multiplele amănunte despre caracterul imaginar al acestor *a / a / ai / ale* ca „articole” și al lui *a* infinitival ca „prepoziție” vezi în lucrările enumerate în nota 1, iar în ceea ce privește în special relațiile dintre cele două alomorfe ale genitivului și dativului vezi lucrarea *Alte contribuții la identificarea articolelor din limba română* (în curs de apariție, v. tot nota 1).

¹¹ Privim deci alomorfele de tipul *a omului* și *a face* ca niște logoforme întregi, a căror scriere separată e o convenționalitate ortografică (adică, pur logic ele ar trebui scrise la un loc, cum se face de mult cu numele de familie *Aioanei*, *Apreotesei* ș.a., și în *afacere*, iar câteodată și în *n-are aface*). Ni s-ar

putea obiecta că, deși foarte rar, aici sunt posibile separări, de exemplu, *a bunului prieten* > *a veșnic bunului prieten*. Am scris mai amănunțit despre aceasta (vezi *Din problemele...*, p. 83; *Unele comentarii...*, p. 62-64). Acum însă relevăm faptul că acești separatori prezintă autemul genitivului ca un complex incorporant (vezi mai sus), al cărui formant (confixul) nu-și pierde prin aceasta calitatea proprie. (Desigur, astfel de fapte sunt pentru română, spre deosebire de limbile de tip clasic incorporant, ceva cantitativ neglijabil, dar care cer totuși o interpretare teoretică.)

¹² O alautemie pur confixală a genitivului și a subclasei primare de adjective, exprimată tot prin confixe cu semiconfixe stângi, socotite după tradiție și ele „articole”, există în albaneză (din ultimele lucrări pe această temă vezi, de exemplu, E. Lukaj, *Bemerkungen zum Genitiv des Albanischen // Zeitschrift für Balkanologie*, Band 31 (1995), Heft 2, S. 148-151, unde însă genitivul de tipul *i shokut* (= rom. *al tovarășului*) e numit „analitic”, iar infinitivul albanez (existent acum numai în dialectul gheg) e și el confixal, dar străin de alautemie.

¹³ Vezi, Guțu-Romalo, *Forme verbale compuse // Studii și cercetări lingvistice*, XIII (1962), nr. 2, p. 191-199.

¹⁴ Vezi, M. A. Габинский, *Грамматическое варьирование в молдавском языке*, Кишинев, 1980, c. 151-176, unde (p. 167-169) se constată că fenomenul acomodării recipro-

ce a exponenților obiectivali și subiectivali ai perfectului compus românesc a fost observat încă de I. Ghinculov în 1840.

¹⁵ Nu degeaba în gramaticile unor limbi deosebirea dintre „participiile” de acest fel și participiile adjective se fixează și terminologic, chiar cu prețul renunțării la sensul de mult acceptat al termenului. Astfel, în gramatica suedeză „participiile”-componente ale perfectului se numesc cu termenul (impropriu din punctul de vedere al lingvisticii generale) „supine”.

¹⁶ O clasoformă este abstracția logoformelor cu unii și aceiași exponenți categoriali. De exemplu, logoforme *oamenilor, băieților, stâlpilor, snopilor, acizilor* ș.a. reprezintă clasoforma de masculin singular dativ (sau genitiv conjunct) nehotărât.

¹⁷ Prezentări grafice netradiționale ale acestor paradigme vezi, de exemplu, în M. A. Gabinschi, *Considerații asupra sferei participiului din limbile romanice // Omul și limbajul său. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, Iași, 1992, p. 214-215; idem, *Пособие по морфологии дакороманского глагола*, Кишинев, 2002, c. 36-37, 124-125.

¹⁸ M. A. Gabinschi, *Numeralul și adjectivul – o clasă de cuvinte sau două? Abordare general-lingvistică, Revista de Lingvistică și Știință Literară*, 2004, nr. 1-3, p. 48-50.